OPORTUNITĂȚI DE ÎMBĂTRÂNIRE ACTIVĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA¹

Mariana Buciuceanu-Vrabie^{©2}, doctor în sociologie, conf. cercet.
INCE, Centrul de Cercetări Demografice, Republica Moldova

DOI: <https://doi.org/10.36004/nier.cdr.2021.15-02>

Abstract

The article presents an analysis of the opportunities for the population active aging, in light of the multidimensional indicators of the Active Aging Index for 2016-2020 and their relation to the Sustainable Development Goals of the 2030 Agenda. It is found that almost three quarters of Moldova's population aged 55 and over have very few opportunities to live a long, healthy, professionally active and safe life. At the same time, in the last five years, the most obvious progress in achieving those 17 Nationalized SDGs and related to the elderly population is registered in: strengthening the skills of ICT use (SDG 17); promoting lifelong learning opportunities (SDG 4); ensuring a healthy life and promoting the well-being of all at all ages (SDG 3).

Cuvinte-cheie: vârstă înaintată, îmbătrânire activă, indicii de îmbătrânire activă, politici publice, obiectivele dezvoltării durabile (OOD-uri).

Clasificarea JEL: J14, J18, I3

Introducere. Contextul social, economic și demografic al Republicii Moldova are un impact important asupra situației persoanelor în vârstă și a oportunităților de valorificare a potențialului acestora. Cu o populație în proces rapid de îmbătrânire, unde mai mult de 1/5, în prezent, constituie populația în vârstă de 60 ani și peste, iar potrivit prognozelor în următorul deceniu va ajunge până la 1/3 (Tarayz, 2020), sporește și atenția față de necesitatea dezvoltării unor politici reziliente la acest proces.

Angajamentele Republicii Moldova au evoluat în ultimele două decenii, cu un mix de intervenții politice pro-active și adaptive, inclusiv în domeniul îmbătrânirii populației. Aliniindu-se, începând cu anul 2002, la Planul Internațional de Acțiuni de la Madrid privind Îmbătrânirea (MIPAA) și la Strategia Regională pentru Implementarea MIPAA (RIS), Guvernul a elaborat Programul pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici, completat periodic și etapizat pe parcursul anilor (2007-2011; 2012-2016; 2018-2021) cu un Plan de acțiuni în domeniu (GovMD, 2017). Între timp, perspectiva îmbătrânirii a fost integrată în domeniile intersectoriale precum: Strategia Națională de Sănătate 2030; Planul național de acțiuni pentru implementarea Strategiei naționale privind ocuparea forței de muncă, 2017-2021; Planul de acțiuni privind implementarea Strategiei naționale de dezvoltare a sectorului de tineret 2020;

¹ Articolul este elaborat în cadrul Programului de Stat (2020-2023) 20.80009.0807.21 "Migrația, schimbări demografice și politici de stabilizare a situației".

² © Mariana Buciuceanu-Vrabie, buciuceanuvrabie@gmail.com

Proiectul Legii pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova-2030” (GovMD, 2018); Programul național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2020-2023 și Planul de acțiuni privind implementarea acestuia, care include direcția strategică Migrația, diaspora și schimbările sociodemografice, inclusiv cercetări în domeniul îmbătrânirii (GovMD, 2019).

Totodată, pentru a monitoriza mersul procesului de implementare a Planului MIPAA/RIS, în anul 2016 a fost preluată și adaptată metodologia internațională de calcul a Indicelui Îmbătrânirii Active (ÎIA) (UNECE, 2013) – un instrument bazat pe dovezi și dezvoltat pentru a evalua potențialul neexploatat al persoanelor în vârstă și oportunitățile populației de a îmbătrâni activ, sănătos și în siguranță. Până în prezent, la solicitarea MMPSF, în cadrul Centrului de Cercetări Economice (CCD) au fost elaborate două ediții ale ÎIA în Republica Moldova, pentru anul 2016 și pentru anul 2020 (Buciuceanu-Vrabie, 2021).

Date și metode. Analiza oportunităților de îmbătrânire activă în Moldova este realizată în baza indicatorilor multidimensionali compoziți ai Indicelui Îmbătrânirii Active și îmbină o bază de date statistice și empirice naționale selectate și ajustate în corespundere cu metodologia internațională aplicată de UNECE în calcularea ÎIA. Astfel, în designul analitic au fost utilizate: datele statistice oficiale raportate la populația cu reședință obișnuită, Ancheta Forței de Muncă, Bugetul Gospodăriilor Casnice, rezultatele studiului Generații și Gen (GGS) (GGS, 2020) și datele Barometrului de Opinii Publice (BOP). Totodată, în baza indicatorilor estimați privind îmbătrânirea activă în Republica Moldova se prezintă o evaluare comparativă a dinamicii acestora între anii 2016 și 2020 și relevanța lor în contextul angajamentelor din Agenda 2030 pentru dezvoltarea durabilă (Guvernul RM, 2017).

Rezultate și discuții. Politicile publice elaborate la nivel central și local în vederea implementării principiului îmbătrânirii active au contribuit la creșterea ușoară a Indicelui Îmbătrânirii Active în ultimii cinci ani. Potrivit estimărilor, în anul 2020 ÎIA a acumulat scorul de 28.6 puncte din 100, iar în anul 2016 acesta constituia 27.1 puncte. În aspect regional, Republica Moldova rămâne pe treptele de jos după progresele atinse comparativ cu țările UE, unde valoarea medie a ÎIA este de 36.8 puncte (UNECE, 2021), și la o distanță dublă față de obiectivul-țintă de 57.5 puncte, propus țărilor în contextul adaptării la schimbările demografice, ceea ce presupune ca cel puțin 6 din 10 persoane să fie asigurate cu oportunități de a îmbătrâni activ, sănătos și în siguranță.

Privită în ansamblu, situația populației în vârstă nu indică schimbări evidente asupra bunăstării sale sociale și economice. Deși ÎIA înregistrează o dinamică pozitivă, acesta arată că mai puțin de 1/3 din potențialul uman în vârstă de 55 de ani și peste este valorificat și are oportunități pentru a îmbătrâni activ și sănătos.

Provocări mari se înregistrează pentru toate cele patru domenii componente ale ÎIA. Potrivit indicatorilor, potențialul de 55-74 de ani este

puțin valorificat prin integrarea în câmpul muncii – doar un sfert din această categorie sunt ocupați economic. Un trai independent, sănătos și în condiții de siguranță poate fi asigurat în societatea noastră doar pentru o jumătate din persoanele în vârstă de 55 de ani și peste. Deschiderea persoanelor în vârstă de a participa în viața socială, precum și condițiile pentru aceasta sunt încă foarte reduse, doar fiecare al zecelea fiind implicat în diversitatea activităților comunitare. Capacitatea țării în a asigura o îmbătrânire activă se menține redusă, în special ca urmare a speranței mici de viață, inclusiv în stare de sănătate bună, pentru persoanele în vârstă de 55 de ani și peste.

Estimările arată că în rândul femeilor oportunitățile de a îmbătrâni activ și sănătos sunt mai mici (IÎA a acumulat 27.1 puncte din 100) comparativ cu bărbații (IÎA fiind de 30.5 puncte din 100). Discrepanțe de gen semnificative se atestă pentru marea majoritate a indicatorilor compoziți ai algoritmului de calcul al IÎA. Femeile, deși au o durată a vieții mai lungă, pe măsura înaintării în vârstă sunt dezavantajate social, marcate de un nivel înalt de vulnerabilitate ocupațională, materială, financiară și fizică.

În contextul schimbărilor demografice prin care trece Republica Moldova și al prognozelor pesimiste privind depopularea și îmbătrânirea rapidă, se accentuează impactul direct al ameliorării calității vieții oamenilor asupra valorificării celui de-al doilea dividend demografic (Expert-Grup, 2017). Astfel, aliniat la Agenda 2030, Guvernul Republicii Moldova a elaborat un cadru național incluziv și cuprinzător *Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2030”* (GovMD, 2018), care evidențiază obligativitatea creării condițiilor necesare pentru valorificarea potențialului fiecărei persoane, indiferent de vârstă, mediul de reședință, sex, etnie, dizabilitate, religie sau alte diferențe. Practic la toate cele zece dimensiuni strategice (nivelul de venituri; condițiile de trai; condițiile de muncă; nivelul de educație; starea de sănătate; climatul social; utilizarea timpului; calitatea guvernării; siguranța și securitatea publică; calitatea mediului) și la prioritățile trasate în Strategie este subliniată vulnerabilitatea cetățenilor în vârstă. Deși în Program și în Plan (GovMD, 2017) nu se face trimitere către Agenda 2030, acestea fiind o continuitate a angajamentelor în implementarea MIPAA/RIS, totuși indirect se corelează cu obiectivele stabilite privind asigurarea unei societăți pentru toate vârstele și prioritizează promovarea calității vieții și a măsurilor de extindere a participării persoanelor în vârstă la viața socială și economică. Totodată, în evaluarea aplicării Agendei 2030, indicatorii îmbătrânirii active se reflectă atât ca instrument de monitorizare a progresului în realizarea ODD-urilor, cât și ca rezultat al politicilor publice ce influențează dinamica acestor indicatori.

Etapa de naționalizare a Agendei 2030 a avut loc în perioada iulie 2016 – februarie 2017 (UN Moldova, 2017). În 2019, indicatorii ODD naționalizați au fost revizuiți pentru a evalua gradul de disponibilitate al acestora și nivelul conformității lor cu lista globală a indicatorilor ODD. Menționăm că 34% din indicatori sunt disponibili integral, 30% – parțial, 18% sunt lipsă, restul fiind

calculați la nivel internațional. Către anul 2020, Republica Moldova a înregistrat progrese semnificative pentru atingerea ODD 1, 8, 13 și 17, însă rezultatele preconizate din atingerea ODD 2, 3, 5, 7, 9 și 11 sunt moderate (GovMD, 2020). În pofida faptului că s-au întreprins eforturi pentru dezvoltarea tuturor domeniilor sociale, impactul asupra ODD 4, 6, 10, 12, 15 și 16 rămâne nesemnificativ.

Din exercițiul de evaluare putem constata provocările raportate la monitorizarea implementării principiului îmbătrânirii active și corelarea la indicatorii ODD: disponibilitatea datelor, inclusiv insuficiența datelor dezagregate pe caracteristici demografice și socioeconomice pentru a-i identifica "pe cei lăsați în urmă" și cei care sunt vulnerabili la depravare multiplă (circa 19% din totalul indicatorilor ODD naționalizați sunt dezagregați pe vârstă și peste 21% pe sexe și pe medii de reședință); lipsa datelor detaliate privind sărăcia și formele sale împiedică analiza eficientă a politicilor și luarea deciziilor bazate pe dovezi; inegalități și probleme privind accesul la serviciile de sănătate, cauzate în principal de plățile informale, pentru populație, grupurile vulnerabile, inclusiv persoanele în vârstă și populația rurală (ODD 3); sunt raportate provocări privind discrepanțele de gen în asigurarea unei vieți decente (atât integrarea pe piața muncii, cât și inegalitatea veniturilor (ODD 4, 5, 8)).

Mai mulți indicatori contextuali ai îmbătrânirii active sunt relevanți pentru nouă din cele 17 ODD-uri naționalizate (*Tabelul 1*). Cele mai evidente progrese în realizarea ODD-urilor naționalizate reflectate prin indicatorii compoziți ai îmbătrânirii active sunt, după cum urmează: consolidarea competențelor de utilizare TIC (ODD 17) – către anul 2020, aproape fiecare a doua persoană în vârstă de 55 de ani și peste utilizează internetul săptămânal; promovarea oportunităților de învățare de-a lungul vieții (ODD 4) – ponderea persoanelor de 55-74 de ani implicate în activități de învățare pe parcursul vieții este mică (2%), dar în creștere pentru ultimii ani; asigurarea unei vieți sănătoase și promovarea bunăstării tuturor la toate vârstele (ODD 3) – practic nouă din zece persoane de 55 de ani și peste evocă o sănătate mentală bună, iar 2/3 confirmă accesul la serviciile de sănătate după necesitate.

Tabelul 1. Indicatorii de îmbătrânire activă* relevanți pentru Obiectivele de Dezvoltare Durabilă

	Indicatori de îmbătrânire activă care corelează cu ODD			Comentarii & Comparații
		2016	2020	
<p>ODD 1: Eradicarea sărăciei în toate formele sale și în orice context (1.2)</p> <p>ODD 10: Reducerea inegalităților în interiorul țărilor și de la o țară la alta (10.2)</p>	Fără risc de sărăcie (1.2; 10.2)	84.1%	83.7%	<p>Populația în vârstă de 65 de ani și peste din Moldova prezintă un grad sporit de vulnerabilitate materială și financiară: venitul vârstnicilor este cu 30% mai mic decât al populației adulte de până la 65 de ani (pentru țările UE discrepanța este de 16%); doar 4 din 10 vârstnici nu sunt depravați material, adică își pot asigura anumite bunuri și servicii pe parcursul anului (în țările UE, 9 din 10 vârstnici); în afara riscului de sărăcie sunt circa 84% din populația în vârstă (media pentru țările UE este de peste 90%).</p>
	Venitul median relativ al populației de 65 de ani și peste în raport cu venitul median al populației în vârstă de până la 65 ani (10.2)	56.2%	71.6%	
	Fără depravare materială (10.2)	57.4%	43.5%	
<p>ODD 3: Asigurarea unei vieți sănătoase și promovarea bunăstării tuturor la orice vârstă (3.4.1; 3.4.2; 3.5; 3.8)</p>	Accesul la sănătate și îngrijire dentară (3.8)	72.6%	66.3%	<p>În Moldova 2/3 din populația în vârstă de 55 de ani și peste are acces la servicii de sănătate. Media pentru țările UE constituie 82.1% din această categorie a populației.</p>
	Ponderea speranței de viață (SV) rămasă la vârsta de 55 de ani (3.4.1)	43.2%	41.7%	<p>Sănătatea potențialului de 55-74 de ani este precară. Indicatorii descriptivi setați (41.7% ponderea speranței de viață la 55 de ani și circa 44% ponderea speranței de viață sănătoasă la 55 de ani) sunt mai mici comparativ cu valorile înregistrate în UE (59.4% și 50.5%).</p>
	Ponderea speranței de viață sănătoasă la vârsta de 55 de ani din SV rămasă (3.5)	66.4%	43.9%	
	Bunăstarea mentală (3.4.2)	62.1%	88.6%	<p>Bunăstarea mentală în rândul populației de 55 de ani și peste se atestă a fi bună. Circa 89% din persoanele în vârstă autoapreciază că în ultima săptămână (premergătoare studiului) (GGS, 2020) niciodată sau foarte rar au avut stări de tristețe, deprimare,</p>

	Indicatori de îmbătrânire activă care corelează cu ODD			Comentarii & Comparații
		2016	2020	
				Înfrișoare, neliniște sau atitudinea că viața e un eșec ș.a.
<p>ODD 4: Garantarea unei educații de calitate și promovarea oportunităților de învățare de-a lungul vieții pentru toți (4.3; 4.4)</p>	Învățare pe parcursul vieții (4.3; 4.4)	0.3%	2.0%	2% din persoanele de 55-74 de ani sunt implicate în activități de învățare continuă. Media pentru țările UE este 5.3%.
	Nivelul de studii (4.3)	51.1%	73.4%	Nivelul de educație al populației în vârstă de 55-74 de ani este relativ înalt, 3/4 au cel puțin studii medii generale. În UE acest indicator este mai mic – 64.8%.
<p>ODD 5: Realizarea egalității de gen și împuternicirea tuturor femeilor și a fetelor (5.4; 5.5)</p> <p>ODD 16: Promovarea unor societăți pașnice și incluzive pentru o dezvoltare durabilă, a accesului la justiție pentru toți și crearea unor instituții eficiente, responsabile și incluzive la toate nivelurile (16.7)</p>	Îngrijirea nepoților (5.4)	31.0%	22.1%	Printre persoanele de 55 de ani și peste, 22.1% se ocupă de îngrijirea nepoților. Media pentru țările UE este de 26%.
	Îngrijirea adulților în vârstă (5.4)	3.8%	15.5%	Circa 16% din persoanele de 55 de ani și peste îngrijesc de adulți în vârstă. În cazul țărilor UE valoarea medie este relativ mai mare – 18.5%.
	Participarea politică (5.5; 16.7)	1.9%	10.7%	Printre persoanele în vârstă din Moldova, una din zece participă la activități politice. În țările UE, practic două din zece.
<p>ODD 8: Promovarea unei creșteri economice susținute, deschise tuturor și durabile, a ocupării depline și productive a forței de muncă și a unei munci decente pentru toți (8.5)</p>	Rata de ocupare pentru populația de 55-74 de ani (8.5)	55-59 ani – 49%; 60-64 ani – 27.6%; 65-69 ani – 13.4%; 70-74 ani – 6.6%	55-59 ani – 52.9%; 60-64 ani – 28.1%; 65-69 ani – 10.1%; 70-74 ani – 6.6%	1/4 din populația de 55-74 de ani este încadrată pe piața muncii. În țările din Europa Centrală și de Est – 1/3 din persoanele acestei categorii de vârstă.
<p>ODD 11: Dezvoltarea orașelor și a așezărilor umane pentru ca ele să fie deschise tuturor, sigure, reziliente și durabile (11.7)</p> <p>ODD 16: (16.1)</p>	Siguranță fizică (11.7; 16.1)	53.2%	47.6%	În Moldova, doar 47.6% din persoanele de 55 de ani și peste se simt în siguranță pe timp de noapte în vecinătatea unde locuiesc. În țările UE, ponderea acestora depășește 75%.
<p>ODD 17: Consolidarea mijloacelor de implementare și</p>	Utilizarea TIC (17.8.1)	3.7%	47.2%	Ponderea persoanelor în vârstă de 55-74 de ani care utilizează internetul cel puțin o dată pe

	Indicatori de îmbătrânire activă care corelează cu ODD			Comentarii & Comparații
		2016	2020	
revitalizarea parteneriatului global pen- tru dezvoltare durabilă (17.8.1)				săptămână constituie circa 53%, fiind la un nivel apropiat de valoarea înregistrată în țările UE – 57.5%

**raportare la populația de 55 de ani și peste.*

Sursa: Compilat de autor în baza AAI: Linkages with SDGs. UNECE 2018. (Kharitonova O.) și Adaptarea Agendei 2030 de Dezvoltare Durabilă la contextul Republicii Moldova. Guvernul RM, UN Moldova, 2017.

În contextul îmbătrânirii populației, dezvoltarea durabilă este asociată cu participarea activă a generațiilor în vârstă la *economie, piața muncii* (ODD 8) și *societate în general* (ODD 16), inclusiv prin realizarea *egalității de gen și împuternicirea femeilor* (ODD 5). Conectarea la aceste ODD-uri este sporadică, persoanele în vârstă fiind dezavantajate în acest sens: ratele de ocupare rămân mici, respectiv și veniturile, iar nivelul de trai este marcat de sărăcie și nesiguranță fizică. Inegalitatea de gen preia un aspect multilateral în cazul femeilor în vârstă caracterizate prin vulnerabilitate ocupațională, materială, financiară și fizică.

Concluzii. Spectrul politicilor publice din țară, inițiate în contextul angajamentelor Agendei de Dezvoltare Durabilă 2030, țarghetează inclusiv populația în vârstă. În ultimii ani, deși îmbătrânirea populației este un domeniu prioritizat de Guvern și ridicarea nivelului calității vieții este pe agenda sa, fiind adoptat și dezvoltat un cadru normativ relevant, creat un mecanism instituțional de gestionare a proceselor demografice, acestea întârzie în înregistrarea unui progres evident. Persoanele în vârstă se confruntă cu multiple probleme în viața cotidiană. Din estimările Indicelui Îmbătrânirii Active pentru anul 2020 se constată că în rândul populației de 55 de ani și peste, practic trei din patru au oportunități reduse de a se implica în viața socială, de a participa pe piața forței de muncă, de a accesa servicii de primă necesitate, ceea ce subminează dreptul acestei categorii de populație la un trai decent, viață lungă și sănătoasă, demnă și independentă.

Intensificarea măsurilor de valorificare a potențialului populației în vârstă mai mare este o cerință obligatorie pentru sustenabilitatea de viitor a țării, iar printre domeniile fundamentale care necesită implicare se evidențiază: sănătatea, protecția socială adecvată, ocuparea și participarea, educația pe parcursul vieții.

Referințe

- Buciuceanu-Vrabie (2021). *Indicele îmbătrânirii active în Republica Moldova 2020*. Chișinău: INCE, UNFPA.
- Expert-Grup (2017). *Demografia contează. Care este impactul dinamicii populației asupra economiei Republicii Moldova?* Chișinău: UNFPA & Expert-Grup.

- GGG (2020). *Republica Moldova-Studiul Generației și Gen (2020)*. Chișinău: Ministerul Muncii și Protecției Sociale al Republicii Moldova, Biroul Național de Statistică (elaborarea eșantionului), UNFPA, NIDI-GGP (partener și distribuitor de date).
- GovMD (2017). Hotărârea Guvernului RM nr. 1147 din 20.12.2017 Cu privire la completarea Programului pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici. Retrieved from https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr02_156.pdf
- GovMD (2017). *HOTĂRÂRE nr. 1147 din 20-12-2017 cu privire la completarea Programului pentru integrarea problemelor îmbătrânirii în politici*. Retrieved from https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr02_156.pdf
- GovMD (2018). Hotărârea Guvernului nr. 1083 din 08.11.2018 cu privire la aprobarea proiectului de lege pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2030”. Chișinău. Retrieved from https://gov.md/sites/default/files/document/attachments/intr40_12_0.pdf
- GovMD (2019). Hotărârea nr. 381 din 01-08-2019 cu privire la aprobarea Programului național în domeniile cercetării și inovării pentru anii 2020-2023 și a Planului de acțiuni privind implementarea acestuia. Retrieved from https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=124073&lang=ro
- GovMD (2020). *REPUBLIC OF MOLDOVA VOLUNTARY NATIONAL REVIEW Progress Report 2020*. Chișinău: Government of the Republic of Moldova. Retrieved from https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/26344VNR_2020_Moldova_Report_English.pdf
- Guvernul RM (2017). *Adaptarea Agendei 2030 de Dezvoltare Durabilă la contextul Republicii Moldova*. Chișinău: Guvernul RM, UN Moldova,.
- HelpAge (2020). *Notă analitică pentru o mai bună integrare a necesităților persoanelor vârstnice în proiectul Strategiei Naționale de Sănătate 2030*. Chișinău.
- UN Moldova (2017). *Adapting the 2030 Agenda on Sustainable Development to the context of the Republic of Moldova*. Government of the Republic of Moldova, UN Moldova. Chișinău. Retrieved from https://www.md.undp.org/content/moldova/ro/home/library/sdg/na_ionalizarea-agendei-de-dezvoltare-durab
- UNECE (2013). *Introducing the Active Ageing Index. Policy brief*. Brussels: UNECE & European Commission.
- UNECE (2021). 2020 Active Ageing Index (AAI) results for EU28. Geneva. Retrieved from <https://statswiki.unece.org/pages/viewpage.action?pageId=76287845>
- Zaidi, A. et al. (2013). *Active Ageing Index 2012. Concept, Methodology and Final Results*. Vienna.
- Гарауз, О. (2020). Демографические перспективы Молдовы. *Стратегические задачи демографического развития: приоритеты и региональные особенности: Десятые Валентеевские чтения: Сборник докладов*. Ред. О. С. Чудиновских, И. А. Троицкая, А. В. Степанова. (pp. 609-625). Москва.